

PROFESÖR MÜMTAZ TURHAN
(1904 - 1969)

BEĞLÂN B. TOĞROL

Psikoloji Bölümü, İstanbul Üniversitesi

Profesör Dr. Mümtaz Turhan 1904 yılında Erzurumun Akçataş köyünde doğmuştur. Babası, Erzurum'un yerli ve tanınmış ailelerinden Pasinler'li Şerif bey, annesi Erzurum'un yerli ve tanınmış bir ailesinin kızı olan Cebriyye hanımdır. Ailenin üç erkek çocuğundan en büyüğüdür. Küçük yaşta okumaya karşı büyük bir heves göstermiştir. 1916 yılında Erzurum'un Ruslar tarafından işgâli sonucunda ailesi Kayseri'ye göç etmek zorunda kalan küçük Mümtaz, ilk ve orta tahsilini Kayseri Sultanî'sine bağlı ilk ve orta okullarda tamamladı (1924). Liseye önce Bursa, sonra Ankara'da devam ederek 1927'de Ankara'da bitirdi. 1928 yılında Devlet hesabına Almanya'ya gitti, Berlin ve Frankfurt Üniversitelerine devam ederek yüksek tahsilini tamamladı. 1935 yılında yine Frankfurt Üniversitesi'nden felsefe doktoru ünvanını aldı. Bundan sonra yurda dönen Dr. Mümtaz Turhan, Prof. Wilhelm Peters tarafından kurulmuş olan İ.Ü., Edebiyat Fakültesi, Tecrübî Psikoloji Kürsüsü'nde 1936 yılında asistan, 1939 yılında Doçent oldu. 1944 yılında British Council'in sağladığı bir bursla, bu sefer, İngilterede Cambridge Üniversitesine giderek, Sir Frederio Bartlett'in yanında, Cultural Changes (Kültür Değişmeleri) konulu çalışmayı tamamladı ve 1948'de ikinci doktorasını almış oldu. Edebiyat Fakültesi'ne dönüşünde 1951 yılında Profesör, 1952 yılında Tecrübî Psikoloji Kürsü Başkanı olan Profesör Mümtaz Turhan, 1960 yılında Tecrübî Psikoloji Enstitüsü Müdürü oldu. Kendisinin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki bu iki görevi vefatına kadar devam etmiştir. Profesör Mümtaz Turhan, ayrıca, 1949-1951 yılları arasında iBrleşmiş Milletler Sosyal Komis-

yonu'nda Türkiye Temsilcisi olarak bulunmuştur. Türkiye'de birçok ilmi cemiyetlerde üye olan Prof. Mümtaz Turhan, son senelerinde Türk Psikoloji Cemiyetine de Başkanlık yapmıştı. Profesör Mümtaz Turhan, 1 Ocak 1969 Çarşamba günü sabaha karşı çekmekte olduğu karaciğer kanseri hastalığından kurtulamıyarak, 65 yaşında hayata veda etmiştir. Diyarbakır'ın tanınmış ailelerinden Dış Tabibi Dr. Mahmut Ögel ile Behiye hanım'ın kızları olan meslektaşı Mevhibe Ögel hanımla 1943 yılında evlenen Profesör Mümtaz Turhan'ın, Nesrin ve Fügen isimli iki kızı vardır.

Prof. Mümtaz Turhan'ın 1944 yılına kadar olan çalışmaları, Gestalt Ekolü'ne dayalı idrak konusunda, deneysel psikolojik alanda olmuştur. Kendisi, böylece Batılı anlamda ilk Türk Tecrübi psikologu sayılabilir. İngiltere'de ve İngiltere dönüşündeki çalışmaları ise, sosyal konuların incelenmesine yöneliktir. «Kültür'de değişen ve değişmeye mukavemet eden unsurlar» adlı çalışması, Erzurum ile Manyas ve Eğridir Gölü yörelerinde yaşayan Rus asıllı Kazaklarla yaptığı çalışmaların bir kısmını yansıtmaktadır. «Yerinde gözlem» metodunu kullanarak ve gerektiğinde açık uçlu anket uygulayarak yürüttüğü bu çalışmalarla, Profesör Mümtaz Turhan'ın memleketimizde çevresel sosyal psikolojinin de (environmental psychology) öncülüğünü yaptığı kabul edilebilir.

Almanya'da Profesör Wertheimer, İstanbul'da Profesör Peters ve İngiltere'de de Profesör Barlett gibi sayılı bilim adamlarının dikkatini çekmiş, takdirlerini kazanmış olan Profesör Turhan'ın onlarla ömür boyu yakınlık ve arkadaşlık kurabilmesinde ilim zihniyetine sahip objektif, tarafsız ve güven veren kişiliğinin rolü büyük olsa gerektir.

Kendisi, tıpkı İngiltere'de olduğu üzere, insan yetiştirmeyi zevk sayan bir anlayışa sahipti. Gerçekten, tek başına teslim aldığı Kürsüsünde 15 yıl gibi kısa bir süre içinde, hepsi doktoralarını tamamlamış, Avrupa veya Amerika'da incelemeler yapma fırsatı verilmiş sayısı sekiz'e ulaşan öğretim elemanı yetiştirmiştir.

Profesör Mümtaz Turhan'ın akademik kişiliğinin yanında, memleket meselelerine son derece ilgili sosyal bir yanı da bulunuyordu. Türkiye'de milliyetçi istikamette kurulmuş bulunan ilmi fikir ekolünün en değerli temsilcilerinden sayılır. Bilhassa, millî eğitimle il-

gili meseleler üzerinde yoğunlaştırdığı düşüncelerinde, memleketin kalkınması için Batı tekniğine sahip elemanların çoğalmasını sağlayacak bir politikanın önemini usanmadan savunmuştur. Memleket meselelerine dönük popüler tarzdaki kitapları, hayatının son yıllarında kapışılırcasına satılmış, birçoğunun dördüncü, beşinci baskıları yapılmıştır.

Sâkin, haysiyetli ve vakur kişiliğinde, bilhassa çevresindeki gençlere karşı gizli bir muhabbet ve ince düşünce hâkimdi.

Vakitsiz ölümüyle Üniversitemizde yeri kolay doldurulamayacak bir boşluk bırakmıştır.

Tecrübî Psikoloji Profesörü Dr. Mümtaz Turhan'ın önemli eserlerinin kronolojik listesi

- Über Räumliche Wirkungen von Helligkeits Gefällen, Psychologische Forschung, 1936, 21. (Aydınlık gradyanlarının derinlik-idraki üzerindeki tesirleri).
- E. Kretschmer konstitüsyon tiplerinin münevver bir Türk kütlesi arasındaki yayılışı. Pedagoji Enstitüsü Çalışmaları, Cilt I, Türkiye Matbaası, 1940.
- Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Tecrübî Bir Tetkik. İstanbul Rıza Koşkun Matbaası, 1941.
- Beden Yapısı ve Karakter (Kretschmer'den tercüme). Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası, 1942.
- Irk Psikolojisi (Prof. W. Peters'ten tercüme). İstanbul, 1944.
- Ergenlik ve Delikanlılık Çağı (Peters'ten tercüme). İstanbul. Rıza Koşkun Matbaası, 1944.
- A Study of Cultural Change, with Special Reference to Turkey. (Thesis for the Degree of Ph. L. April 1948, Cambridge Univ.)
- Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik. Edebiyat Fak. yayınlarından, 1951.
- Maarifimizin Ana Davaları, İstanbul, 1954.
- Garplılaşmanın Neresindeyiz? 1959 (4. baskı 1967) (İngilizceye çevrilmiştir.)

- The factors in group relation, with special reference to Turkey. (In Congress Report for Human Relations, 1954).
- Die Bedeutung einiger Faktoren fürden Kulturwandel. In Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. 1956, Heft 2.
- Über die Deutung des Gesichtsausdrucks. In psychologische Beiträge. Band V, Heft 3, 1960.
- Toprak Reformu ve Köy Kalkınması, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1964.
- Atatürk İlkeleri ve Kalkınma. İstanbul, Şehir Matbaası, 1965.
- Üniversite Problemi. İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1967.
- Cemiyet İçinde Fert. (2 Cilt, Krech, Crutchfield, Ballachey'den tercüme). İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970.

**İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tecrübi Psikoloji
Çalışmaları'nda Çıkan Makaleler :**

- Kültürde değişen ve değişmeye mukavemet eden unsurlar. Cilt I. İstanbul, 1956.
- Teknik değişmelerin sosyal tesirleri. Cilt II. İstanbul, 1956.
- An experimental study on the interpretations of facial expression. Cilt III. İstanbul, 1961.
- Further considerations concerning theories and exueriments on the recognition of facial expressions (Yüz ifadelerinin tefsirine ait teoriler ve tecrübelerine dair düşünceler). Cilt V. İstanbul, 1966.

**İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Dergisi'nde Çıkan Yazılar :**

- Analysis of cultural changes. Sayı: 6, 1950.
- Köy tetkiklerinde kullanılacak metodlar hakkında bazı düşünceler. Sayı: 12, 1958.
- Die Faktören, die Gruppenbeziehungen beieinflussen (Unter besonderer berücksichtigung der Turkei). Sayı: 13 - 14, 1959.
- İçtimai gruplar arasındaki münasebetlere tesir eden faktörler. Sayı: 13 - 14, 1959.
- Türk Yurdu, İstanbul ve Ölçü, v.b. dergilerde çıkan ve sayıları 80-90 civarında olan fikir yazıları.